

بررسی جایگاه هواپیمای بدون سرنشین (پهپاد ها) در صیانت از حقوق بشر

محسن رستمی^۱

سید محسن سجادی^۲

چکیده

از آغاز به کارگیری پهپادها در مأموریت‌های شناسایی و نظارتی تا استفاده از آنها به عنوان وسایل حمل موشک در عملیات نظامی؛ دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به استفاده و به کارگیری آنها وجود داشته است و عده‌ای در پی توجیه استفاده از آن و یا نقد استفاده از آن برآمده‌اند. پژوهش پیش رو به بررسی مواضع طرفین در استفاده یا عدم استفاده از پهپادها در ذیل دلایل حقوق بشری اختصاص دارد و در پی بیان این واقعیت است که استفاده از پهپاد به دلایل حقوق بشری قابل توجیه و امکان‌پذیر است. در مقاله حاضر نشان داده خواهد شد که پهپادها صرفاً به نقض حقوق بشر اقدام نکرده‌اند بلکه در مواردی به حمایت و حفاظت از حقوق بشر دست‌زده‌اند و این نشان از این دارد که پهپاد مثل یک موشک کروز وسیله‌ای صرفاً جنگی نیست، بلکه ابزاری است که می‌تواند در خدمت اهداف جنگی بر ضد حقوق بشر و یا در جهت حمایت از حقوق بشر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: پهپاد، حقوق بشر بین‌الملل، حقوق بین‌الملل بشردوستانه، شورای حقوق بشر

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد دیپلماسی حقوق بشر و صلح و امنیت، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

مقدمه

تاریخچه استفاده از پهپاد^۱ ها به اواخر جنگ جهانی دوم و استفاده آلمان نازی از V.1 و V.2 برمی گردد که اولین نوع از موشک های کروز^۲ محسوب می شدند و عملاً تنها سامانه ی هواپیمای بدون سرنشین که به طور گسترده تولید می شد به حساب می آمد (شکوهی، ۱۳۹۲: ۵۱). استفاده از پهپادها به عنوان پهپاد های نظارتی^۳ و شناسایی^۴ به دهه های ۶۰ و ۷۰ میلادی برمی گردد که در دهه های ۸۰ و ۹۰ میلادی از آن ها برای اهداف جنگی و نظامی ذیل عنوان هواپیماهای جنگی و قاتل^۵ استفاده شد. در سال ۱۹۹۶ وزارت دفاع ایالات متحده در مأموریتی نیروی هوایی این کشور را موظف به عملیاتی کردن اولین پهپاد مسلح^۶ کرد (Wuschka, 2011: 892).

اگرچه جدی ترین استفاده از پهپاد های حامل موشک های کروز در عملیات نظامی به بعد از سال ۲۰۰۱ و استفاده از پهپاد های رزمی توسط آمریکا در خاک افغانستان و مخصوصاً پاکستان مربوط می شود و از همان زمان است که بحث استفاده از پهپادها در دستور کار فعالان حقوق بشری قرار گرفته و به دنبال محدود کردن و یا به عبارت دقیق تری به دنبال سامان دادن استفاده از پهپادها در منطقه جنگی هستند. بر همین اساس شاید از

---

^۱ پرنده هدایت پذیر از دور؛ معادل این واژه فارسی واژگانی وجود دارند که در متون عمومی بیشتر تحت عنوان Drone از آن ها یاد می شود، اما در متون حقوقی و فنی معادل سازی هایی وجود دارد که اگرچه در نگاه اول به نظر شبیه به هم می رسند اما تفاوت های ریز فنی و زبانی دارند به عنوان مثال ACV و UCAV، RPA، RPAV، UAVS، UAS و یا UAV (Unmanned Aerial Vehicle) اما در این متن پهپاد معادل UAVS قرار داده شده است تا شامل هر دو نوع شناسایی و جنگی آن شود.

^۲Cruise Missile

^۳Surveillance Drones

^۴Reconnaissance Platform

^۵Killer drone

^۶Predator drone

دلایل توجه به پهپادها در مقام مقایسه با هواپیماهای نظامی دارای خلبان، پایین بودن هزینه‌های ساخت و به کارگیری آن، وزن کم و جثه کوچک نسبت به هواپیمایی جنگنده، چند مأموریتی بودن، قابلیت مانور بالا و امکان استفاده در تمام شرایط آب و هوایی است (شکوهی، ۱۳۹۲: ۷۴)؛ توجه سازمان‌های حقوق بشری به استفاده از این وسیله برای نظارت بر حقوق بشر و حمایت از آن افزایش یافته است.

این پژوهش به دنبال بررسی استفاده از پهپادها صرفاً در مناطق عملیاتی و آن‌هم نوع خاصی از پهپادها ی جنگی نیست بلکه سؤالی که ذهن پژوهش گران را به خود مشغول داشته است این است که استفاده از پهپادها چه از نوع جاسوسی و شناسایی آن و چه از نوع جنگی^۱ آن‌ها، تحت چه عناوینی قابل استفاده است و سؤالی که این پژوهش در پی پاسخ برآمده این است که رابطه بین پهپاد و حقوق بشر چگونه است؟ باید گفت که این رابطه بستگی به نوع استفاده از "ابزاری"^۲ تحت عنوان "پهپاد" دارد. برخی بر اساس اهداف دوگانه^۳ استفاده از پهپاد نتیجه‌گیری می‌کنند پهپادها عاملی در حمایت^۴ و ترویج^۵ حقوق بشر می‌شود و در مقابل برخی دیگر پهپاد را عامل خشونت و نقض حقوق بشر می‌شمارند.

تعریف پهپاد

در زمینه پهپاد پژوهش‌های گسترده‌ای صورت نگرفته است به همین دلیل تا حدودی ابهام در تعریف این ابزار و مشخص کردن انواع آن مشاده می‌گردد، با این حال سعی می‌گردد تا تعاریف در حد ممکن ساده و البته مربوط به موضوع پژوهش بیان

¹Uninhabited [Unmanned]Combat Aerial Vehicles(UCAVs)

^۲ بیش‌فرض پژوهش این است که پهپاد ابزار برای حمل (payload) وسایل و ادوات جنگی و شناسایی است و نه خود به‌عنوان یک وسیله جنگی (خرمی، ۱۳۹۴: ۵۲).

³Dual-purpose

⁴Protection

⁵Promotion

گردد. در ساده ترین تعریف پهپاد را این گونه تعریف شده است: «پهپاد هواپیمایی است که در آسمان از خلبان برخوردار نمی باشد. در عوض، این نوع هواپیما از راه دور کنترل و یا به صورت خودکار بر طبق پرواز از پیش برنامه ریزی شده و یا حتی یک نوع سیستم هوش مصنوعی پویا (دینامیک) به پرواز در می آید. در حالی که این قبیل پهپاد ها شبیه موشک های کروز هستند، اما این تمایز را دارا هستند که پس از اتمام مأموریت خود قابل بازگشت به پایگاه و استفاده مجدد می باشد» (آرمایی، ۱۳۸۷: ۱۵۱). بنابراین بر طبق موارد بالا پهپاد ها، هواپیما ها یا وسایل نقلیه هوایی بدون سرنشینی (UAVs) هستند که در ادامه تکامل استفاده از هواگرد بدون خلبان کنترل از راه دور^۱ یا وسایل نقلیه هوایی کنترل از راه دور^۲ که بدون هوشمندی یا قابلیت برنامه ریزی هستند، شکل گرفته اند (حبیبی، ۱۳۹۳: ۲). اما جدیدترین و قابل استنادترین تعریف از پهپادها در گزارش مربوط به پهپادها که به کمیته اول ملل متحد ارائه شده آمده است، بر این اساس «یک وسیله نقلیه بدون سرنشین هوایی^۳، یک هواپیما بدون وجود خلبان داخل آن است. از این رو وسایل نقلیه بدون سرنشین هوایی یک جز از سیستم بدون سرنشین هوایی^۴ است؛ زیرا این سیستم خود از یک هواپیما بدون خلبان و عناصر مرتبط با آن شکل گرفته است» (UNCGA, 2018: 6).

پهپادها ممکن است به سه طریق قابل استفاده باشند: الف) پهپاد های خودکار که برنامه ریزی شده و انجام عملیات می دهند، ب) پهپاد های مجهز به هوش مصنوعی (هدایت هوشمند) و بدون برنامه ریزی اولیه که با استفاده از حسگرهای موجود در آن بدون دخالت عامل انسانی اهداف خود را شناسایی کرده و انجام مأموریت می دهد، ج) پهپاد هایی که

¹ Remote-controlled pilotless aircraft

² Remotely Pilot Vehicles (RPVs)

³ An unmanned aerial vehicle (UAV)

⁴ an unmanned aircraft system (UAS)

توسط اپراتورهای زمینی و در برخی مواقع از طریق ماهواره‌ها توسط کاربران هدایت می‌شوند (شکوهی، ۱۳۹۲: ۵۸).

طبقه‌بندی پهپادها معمولاً بر اساس اندازه، کنترل و مأموریت است، به‌عنوان مثال بر اساس اندازه پهپادها در چهار رده میکرو، کوچک، میل و هیل تقسیم می‌شوند (شکوهی، ۱۳۹۲: ۵۷). باید در نظر داشت که پنتاگون دو طرح در پهپادها دارد که بانام RQ و MQ شناخته می‌شود. RQ پهپاد های شناسایی^۱ هستند درحالی که MQ اشاره به هواپیماهای بدون سرنشین چندمنظوره مسلح و رزمی^۲ دارد. با این توضیحات اشاره مختصری به تاریخچه پهپادها شده و سپس به بحث اصلی پرداخته می‌شود.

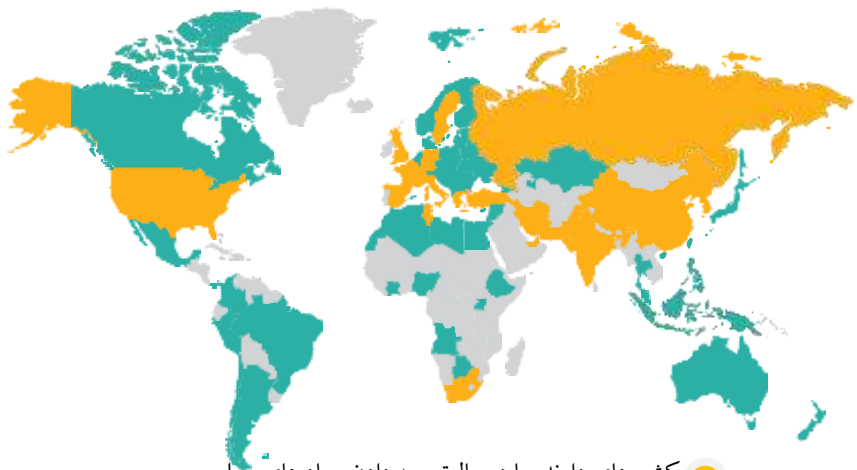
تاریخچه شکل‌گیری و به‌کارگیری پهپاد

نخستین تلاش‌ها برای به‌کارگیری هوا با وسایل بدون سرنشین، استفاده از بالن بود اما شاید بتوان جنگ جهانی دوم را نقطه آغاز تلاش برای گسترش پهپادها دانست. اگرچه استفاده تسلیحاتی از پهپادها به قرن ۲۱ مربوط می‌گردد و به نظر می‌رسد اولین حمله تسلیحاتی پهپاد توسط آمریکا و در خاک یمن در سال ۲۰۰۲ صورت گرفته است (تدینی و کازرونی، ۱۳۹۴: ۱۸۰). در طول جنگ جهانی دوم آلمان‌ها با ساخت «Queen Bee» و V1 دست به توسعه برنامه‌های پهپادی خود زدند اگرچه کشورهای دیگری چون انگلستان و آمریکا نیز به این عرصه ورود پیدا کرده بودند (اوستین، ۱۳۹۴: ۱۷۵)؛ اما در طول دهه‌های ۵۰ و ۶۰ میلادی از شدت تلاش‌ها در این زمینه کاسته شد تا این که عطش دوباره برای توجه به چنین سیستم‌هایی در طول جنگ ویتنام بالا گرفت (شکوهی، ۱۳۹۲: ۵۲).

^۱Reconnaissance

^۲Multi-mission (combat)

در طی جنگ ویتنام برای نخستین بار آمریکا از هواپیمای بدون سرنشین تصویربرداری و شناسایی عملیاتی استفاده کرد و علاقه به تولید و ساخت پهپادها را دوباره برقرار ساخت (حبیبی، ۱۳۹۳:۱۸). به موازات تلاش‌های آمریکا، رژیم صهیونیستی نیز تلاش برای ساخت پهپاد را از دهه ۷۰ میلادی آغاز کرد. اسرائیل از نخستین کشورهایی که پهپادهایی است که به توسعه سیستم‌های بدون سرنشین اقدام کرد و در حال حاضر بزرگ‌ترین صادرکننده جهان و دومین تولیدکننده پهپادها به شمار می‌آید که به کشورهای حوزه امریکای لاتین، آسیا و آفریقا صادر می‌کند (Griek et. Al, 2014:6)؛ اما شاید حادثه‌ای که ضرورت استفاده از پهپادها را توسط ارتش‌های نوین در جنگ‌های آینده نشان داد استفاده گسترده آمریکا از پهپاد های مختلف در جنگ اشغال عراق در ۲۰۰۳ میلادی بود (حبیبی، ۱۳۹۳:۲۷). امروزه بیش از ۸۷ کشور در جهان از پهپاد های نظامی استفاده می‌کنند اگرچه در مورد همه‌ی آنها از جمله چین، روسیه [و ایران] اطلاعات شفافی در اختیار نیست (Griek et. Al, 2014:6).

کشورهای دارنده یا در حال توسعه دادن پهپاد های مسلح

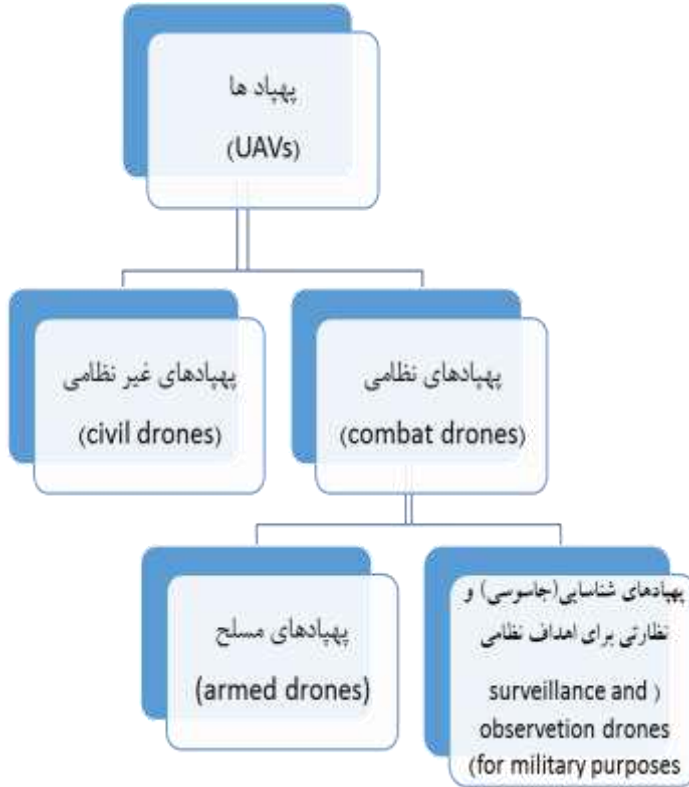
کشورهایی که صرفاً پهپاد های غیرمسلح در اختیاردارند (Griek et. Al, 2014:6)

قواعد حاکم بر پهپاد

مناقشه حاضر مربوط به استفاده از پهپاد عمدتاً بر محور سه سؤال از دیدگاه قانونی استوار است: ۱- آیا این حملات (همیشه) یک مبنای قانونی کافی دارد؟ ۲- آیا حقوق بین‌الملل بشردوستانه در واقع یک رژیم قابل اجرا در رابطه با همه آنها است؟ ۳- آیا هواپیماهای بدون سرنشین قادر به مواجهه با استانداردهای فعلی قانونی‌اند؟ (Gill, 2013:11). برخلاف برداشتهای غلط در رسانه‌ها، چارچوب قانونی در مورد سیستم پهپادها امروزه فراهم است و می‌توان از دیدگاه حقوق بین‌الملل بشردوستانه^۱ قواعد محدودکننده کاربرد چنین فناوری‌های جدیدی را شناسایی و مشخص کرد (Wuschka, 2011:892).

اگرچه هنوز برخی بر این عقیده‌اند که در حال حاضر هیچ مقررات بین‌المللی قابل اجرا در زمینه پهپادها وجود ندارد؛ اما خود معترف‌اند که قوانینی همچون کنوانسیون شیکاگو و حقوق بشردوستانه در این زمینه گام‌های مؤثری در جهت تنظیم مقررات استفاده از پهپادها برداشته‌اند. ضمن اینکه بر اساس ماده یک مسئولیت دولتی، هر عمل متخلفانه بین‌المللی مستلزم مسئولیت دولت است و با توجه به چالش‌های قانونی ناشی از عملیات پهپادها، مسئولیت دولتی در آن نهفته است (Abeyratne, 2010:172).

¹ International Humanitarian Law (IHL)

ترسیم: نگارنده

قواعد بشردوستانه و پهپاد

بر استفاده از پهپادها قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه^۱ چون اصل تمایز (تفکیک)^۲ نظامیان و غیرنظامیان، اصل تناسب^۳، شرط مارتنز و اصولی از این دست را شامل می‌شود که در ادامه توضیح کوتاهی از آن به عمل می‌آید. باید به این نکته توجه داشت که در مورد پهپادها معاهده خاصی وجود ندارد اما هنگام استفاده از آن‌ها در مخاصمات

¹International humanitarian law(IHL)

²the Principle of Distinction

³ proportionality

مسلحانه اصول حقوق بشردوستانه بر آن‌ها حاکم می‌گردد. قواعد بشردوستانه حاکم بر استفاده از پهپاد بعد از استفاده ایالات متحده از این ابزار در افغانستان و پاکستان برای قتل‌های هدفمند مورد توجه قرار گرفته و سعی در تطبیق این قواعد بر استفاده از پهپادها شد که این امر منجر به تولید ادبیاتی چه در محافل علمی داخلی و چه خارجی گشت اگرچه هنوز کاستی‌هایی در این زمینه موجود بوده و در حال تکمیل و تحول است. به بیان دیگر، سؤال اصلی این قسمت این است که آیا حملات پهپادها با حقوق بشردوستانه بین‌المللی به ویژه اصل تمایز همخوانی دارد؟ (Millson & Herman, 2015:3). در حقوق بین‌الملل کشتن دشمن در مخاصمات مسلحانه^۱ تنها زمانی قانونی است که تحت اصول حقوق بشردوستانه یا حقوق جنگ^۲ باشد. پس در این صورت ابتدا باید وضعیت جنگی در مورد پهپاد محقق و اثبات شود تا پس از آن به اصول حقوق بشردوستانه استناد گردد.

شاید یکی از اصولی که استفاده عمدی از نیروی نظامی را برای کشتن دشمن در مخاصمات مسلحانه قانون مند می‌کند اصل تمایز باشد که اشاره به این موضوع دارد که در درگیری نظامی نیروهای مسلح به عنوان اهداف مشروع تلقی شده اما آتش گشودن بر روی کسانی که در عملیات نظامی درگیر نیستند قانونی نیست. در نتیجه اگر بخواهیم در مقام پاسخ‌گویی به سؤال این قسمت برآییم متوجه می‌شویم که اگر پهپاد بتواند اصل تمایز را در نظر گرفته و اهداف و افراد نظامی را مورد حمله قرار دهد طبق این اصل ابزاری قانونی تلقی می‌شود. البته باید به این نکته توجه داشت که کمیته بین‌المللی صلیب سرخ^۳ در روشن

¹Armed conflict

²Jus in bello or Law of Armed Conflict

³the International Committee of the Red Cross (ICRC)

نمودن این اصل در درگیری با تروریست‌ها این نکته را بیان می‌دارد که ایجاد «لیست قتل»^۱ و «حملات مشخص»^۲ برای اعضای یک سازمان مسلح که تابع مبارزه مستمر هستند غیرقانونی نیست اما کشتن مبلغان آن‌ها که در درگیری‌ها حضور مستمر و مستقیم ندارند طبق حقوق بشر مجاز نیست (Millson & Herman, 2015:1,4).

گیل^۳ بر این عقیده است که در ابتدا، به کارگیری پهپادها در قلمرو کشوری دیگر نیاز به رضایت آن کشور یا مجوز رسمی تحت قانون بین‌المللی (به‌عنوان مثال توسط شورای امنیت) دارد که در اینجا استفاده از پهپادها برای حملات مسلحانه باید طبق منشور ملل متحد و حقوق بین‌الملل عرفی باشد؛ ثانیاً تا حدی استفاده از زور توسط هواپیماهای بدون سرنشین در درگیری مسلحانه، تابع مقررات حقوق بین‌الملل بشردوستانه و اصول حاکم بر رفتار در زمان جنگ است در نتیجه استفاده از پهپادها محدود به زمان عملیات در یا بر سر قلمرو دولتی دیگر، است. ثالثاً، در خارج از درگیری مسلحانه، استفاده از پهپادها برای انجام بمباران یا قتل‌های هدفمند تحت رژیم خاص حقوق بین‌الملل بشردوستانه است و این رژیم تحت شرایط خاص و استثنائی اجازه یک قتل هدفمند را می‌دهد؛ رابعاً، اگر در مقام پاسخ‌گویی به این سؤال برآیم که آیا استفاده از پهپادها مجاز است باید بیان داشت که اگر حمله توسط یک F16 [استعاره از یک هواپیمای سرنشین دار در مقابل یک هواپیمای بدون نیاز به خلبان] قانونی است، این امر می‌تواند به همان اندازه قانونی باشد اگر توسط یک پهپاد انجام شده است؛ و در مقابل اگر یک حمله توسط یک F16 غیرقانونی است، این امر می‌تواند به همان اندازه برای یک پهپاد غیرقانونی باشد (Gill, 2013:pp8-12).

¹kill lists

²Signature strikes

³Prof. Dr. T.D.Gill

بحث‌های حقوق بشردوستانه نیز به‌طور جدی‌تر از قبل مطرح‌شده و مشروعیت کاربرد چنین ابزاری برای به‌کارگیری نظامی از آن با سؤالات عدیده‌ای از سوی پژوهش‌گران و حقوق‌دانان مواجه شد تا علاوه بر وجود قوانین و مقررات در استفاده از فناوری‌های نوین، به بررسی تبعات بشردوستانه این‌چنین فناوری‌هایی پرداخته و جایگاه حقوق بین‌الملل و مخصوصاً حقوق بین‌الملل بشردوستانه را در مواجهه با استفاده از فناوری‌های نوین من‌جمله پهپادها مورد مذاقه قرار دهند.

از سوی دیگر، استفاده از پهپادهای مسلح برای کشتار هدفمند باعث سؤالات جدی در حوزه حقوق بین‌الملل و به‌طور خاص در زمینه حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حقوق بشر و استفاده از زور شده است و در صورتی که به این نتیجه رسید که دولت‌ها در شرایط خاص تعهدات بین‌المللی خود را نقض می‌کنند مسئله مسئولیت دولت نیز مطرح می‌شود؛ بنابراین نیاز به پرداختن به اصول و پایه‌های اصلی حقوق بشردوستانه در این زمینه بیش‌ازپیش احساس می‌شود. ضمن این که پهپادها افرادی را مورد حمله قرار می‌دهد که قبل از آن هیچ‌گونه اعلان جنگی صورت نگرفته و یا بدون این که یک درگیری مسلحانه وجود داشته باشد اقدام به استفاده از پهپاد علیه افراد می‌کند. بر اساس اینکه به اعتقاد برخی از محققان این نوع حملات خارج از چارچوب هر نوع مناقشه‌ای است، یک سؤال مهم که مطرح می‌شود این است که در چه زمینه‌هایی استفاده از پهپادهای مسلح نظامی قانونی است؟ ایالات متحده بر این عقیده است که چون «جنگ علیه تروریسم»^۱ است، استفاده از پهپادهای مسلح را قابل توجیه می‌داند که البته توسط بسیاری از کارشناسان حقوق بین‌الملل این استدلال رد شده است (Groof, 2016:138). بر این اساس یکی از مسائل موجود در

^۱war against terrorism

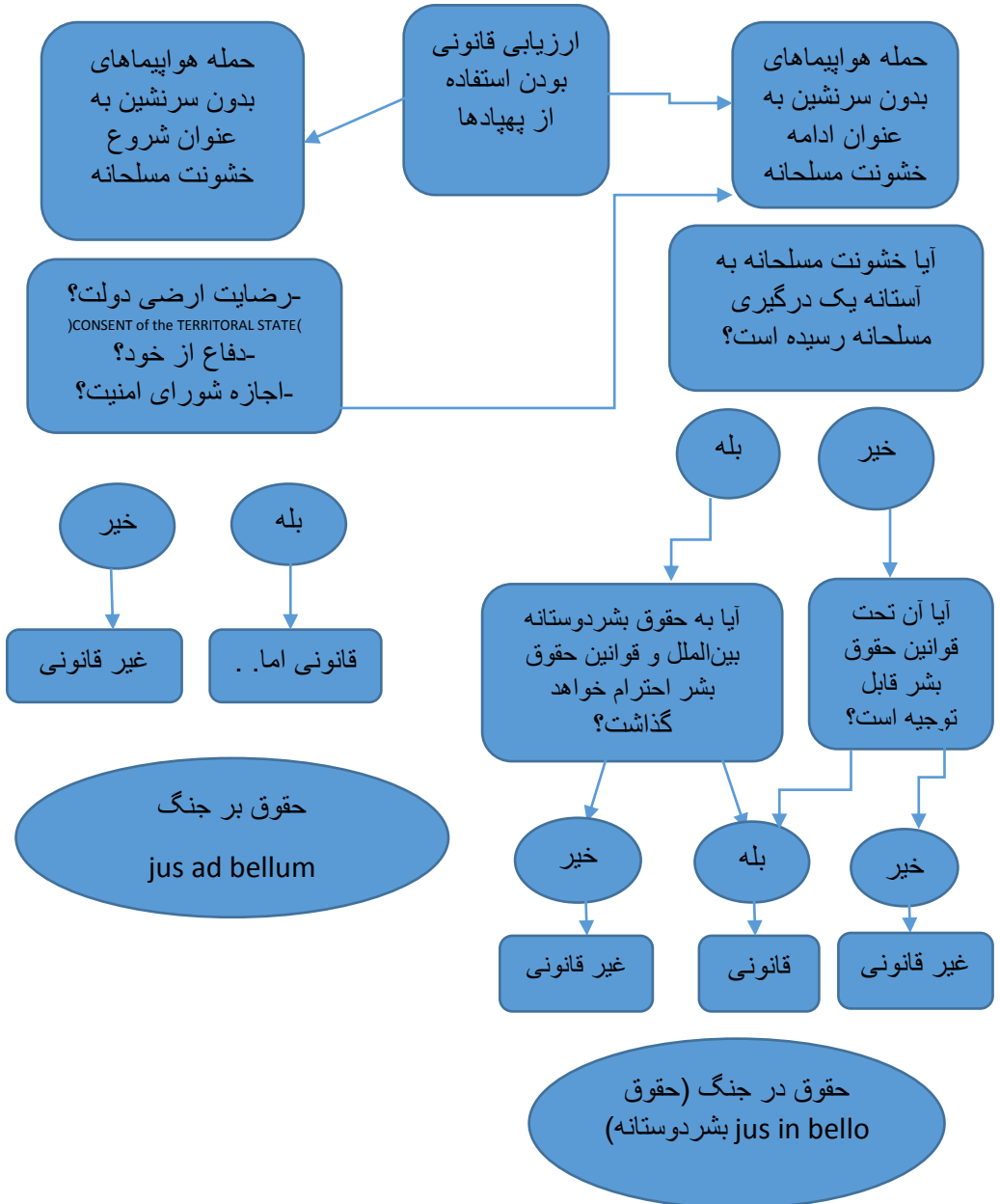
زمینه استفاده از پهپادها بحث قانونی یا غیرقانونی بودن استفاده از پهپادها است که حقوق بشردوستانه می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد. ضمن این که در دنیای کنونی چالش واقعی نه سلب مشروعیت از استفاده از پهپادها که تنظیم استفاده از آنها است (Groof, 2016: 139)؛ زیرا حقوق بین‌الملل بشردوستانه شامل قوانین و اصولی است که در پی محدود کردن اثرات درگیری مسلحانه با حفاظت از غیرنظامیان و نیز توقف توابع آن است؛ اصولی همچون اصل تفکیک که در پی حفاظت از غیرنظامیان است مادامی که شرکت مستقیم در عملیات نظامی نداشته باشند (Alley, 2013: 18). این درحالی که است که استفاده از پهپادهای رزمی مسلح^۱ با یک سکوت رسانه‌ای همراه است. در این زمینه بن امرسون گزارش گر ویژه ملل متحد در ترویج و حفاظت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در حین مبارزه با تروریسم^۲؛ این سکوت را خطرناک دانسته و بیان می‌دارد که این سکوت ممکن است به‌عنوان رضایت تفسیر شود (Emmerson, A/HRC/22/52, 1 March 2013) در نتیجه بیان محدودیت‌های استفاده از پهپادها و جلوگیری از پذیرش کلی آن ضروری تلقی می‌شود. به بیان دیگر، سؤال اصلی این قسمت این است که آیا حملات پهپادها با حقوق بشردوستانه بین‌المللی به‌ویژه اصل تمایز همخوانی دارد؟ (Millson & Herman, 2015: 3). در ابتدایی‌ترین سطح، قانون قابل اجرا در مخاصمات مسلحانه شامل قوانین زیر می‌شود: ۱. تمایز بین اهداف نظامی و غیرنظامی ۲. ضرورت نظامی ۳. تناسب و ۴. اقدامات احتیاطی در حمله.

---

^۱Combat Armed Drones

^۲Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Ben Emmerson

از نظرگاه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، هیچ شکی وجود ندارد که حقوق بین‌الملل بشردوستانه در درگیری‌های مسلحانه با استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین قابلیت پیاده‌سازی و اجرا دارد (Lang, 2015:17). می‌توان قانونی بودن استفاده از پهپادهای مسلح را در شکل زیر نشان داد:

پهپاد به مثابه عاملی در جهت نقض حقوق بشر

بیشترین بررسی‌ها از رابطه بین پهپادها و حقوق بشر، بررسی چگونگی نقض حقوق بشر توسط پهپادها است. در زمینه تأثیر پهپادها بر حقوق بشر تاکنون دو گزارش^۱ توسط گزارشگر ویژه در امور حمایت و ترویج حقوق بشر، بن امرسون^۲ به شورای حقوق بشر تقدیم شده است و البته یک گزارش توسط هینز^۳، گزارشگر ویژه امور اعدام‌های خودسرانه، به مجمع عمومی ارائه شده^۴ و یکی نیز توسط پاکستان به شورای حقوق بشر که وجه مشترک تمام این‌ها بررسی تأثیر حملات پهپاد های آمریکایی است. در پی درخواست پاکستان^۵ و دو عضو دائم شورای امنیت از شورای حقوق بشر ملل متحد، شورای حقوق بشر دست به ایجاد کارگروهی برای بررسی وضعیت استفاده از پهپاد در عملیات ضد تروریستی در سال ۲۰۱۳ زد. در همان سال بن امرسون گزارشگر ویژه، در گزارش اولیه خود به مجمع عمومی ملل متحد به شماره A/68/389 در ۱۸ سپتامبر ۲۰۱۳، استفاده‌ی قانونی از پهپادها را به چالش کشیده و قتل‌هایی که توسط پهپادها صورت

¹ 1-A/HRC/22/52, 1 March 2013

2-A/HRC/25/59,4 February 2014

²Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Ben Emmerson

³Christof Heyns

⁴A/HRC/23/47, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions

⁵ آصف علی زرداری، نماینده پاکستان در سازمان ملل، در تاریخ ۲۵ سپتامبر بیان داشت که «حملات پهپادها و تلفات

غیرنظامیان در خاک ما باعث پیچیده‌تر شدن نبرد ما برای این مبارزه شده است» بنگرید به:

گرفته بود را نقض حقوق بشر دانست. نکته جالب این گزارش این است که بن امرسون، عدم شفافیت را عاملی برای ایجاد شکاف بین پاسخ‌گویی در مورد این قتل‌ها توسط ایالات متحده دانسته و این تأثیر منفی بر توانایی قربانی‌تان حقوق بشر [توسط حملات پهپاد های آمریکایی] برای جبران ایجاد می‌کند و سکوت در برابر استفاده و کاربرد از پهپادها را خطرناک دانسته و بیان می‌دارد که این سکوت ممکن است به‌عنوان رضایت تفسیر شود (A/68/389,2013).

در گزارش نهایی بن امرسون به شماره A/HRC/25/59,4 February 2014 وی در پی بیان راه‌حل‌های قانونی استفاده از پهپادها «تحت قوانین حقوق بشر بین‌الملل، حقوق بشردوستانه بین‌الملل و حقوق محاصمات مسلحانه» است. این دو گزارش همراه با گزارش کریستوف هینز باعث شد که شورای حقوق بشر طی قطعنامه‌ای به شماره ۲۲/۲۵ در ۲۴ مارس ۲۰۱۴، از اعضا درخواست نمود که برای مقابله با تروریسم از طریق ابزاری همچون پهپاد، باید مطابق با تعهدات خود تحت قوانین بین‌المللی از جمله منشور ملل متحد، حقوق بشر بین‌الملل و حقوق بین‌الملل بشردوستانه به‌ویژه اصل تناسب و تمایز گام برداشته و به این اصول توجه داشته باشند. در گزارش اولیه بن امرسون در سال ۲۰۱۳ وی لیست فعالیت‌های خود را از ۳ آوریل ۲۰۱۲ تا ۹ ژانویه ۲۰۱۳ را بیان و در فصل سوم آن مجموعه‌ای از اصول که برای تأمین امنیت حقیقت‌یابی و اصل پاسخ‌گویی برای نقض فاحش و سیستماتیک حقوق بشر در حین مبارزه با تروریسم را بیان و توصیه‌هایی به دولت‌ها نموده است (Emmerson,2013:2). در گزارش بعدی این گزارشگر ویژه در سال ۲۰۱۴، استفاده از پهپادها در عملیات برون‌مرزی ضد تروریستی بررسی شده است و به این نکته توجه شده است که استفاده از پهپادها باعث تلفات نامتناسب به غیرنظامیان شده

است. این گزارش که در ۷۵ پاراگراف تنظیم شده است، در پاراگراف‌های (۲۱-۷۴) به تأثیر پهپادها بر غیرنظامیان پرداخته است که خود شامل مقدمه (۲۱-۲۴)، تحولات اخیر (۲۵-۳۱)، تجزیه و تحلیل نمونه‌هایی از حملات پهپادی در کشورهای چین، پاکستان و یمن (۳۲-۶۹)، تلاش برای دستیابی به یک اجماع در اصول حقوقی قابل اجرا در این زمینه (۷۰-۷۴) و نتیجه‌گیری و پیشنهادها (۷۵) می‌شود (Emmerson, 2014).

پهپاد به مثابه عاملی در جهت حمایت از حقوق بشر

یکی از آثار مثبت به کارگیری هواپیماهای بدون سرنشین در عرصه حقوق را استفاده از این فناوری در جهت بشردوستانه و حفاظت و حمایت از انسان‌ها و جمع‌آوری اطلاعات و ارسال محموله‌های پزشکی و همچنین کمک در هنگام بروز بلایای طبیعی دانست؛ بنابراین نباید پهپادها در عرصه حقوق صرفاً ناقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه تلقی کنیم بلکه در بسیاری از زمینه‌ها نقش ناجی و کمک‌کننده به سازمان‌های بشردوستانه را ایفا می‌کنند و این دقیقاً پیامد و یا به عبارت بهتر اثر مثبت به کارگیری از پهپاد در عرصه حقوق بشردوستانه است. از این جهت، یکی از شایع‌ترین و پرکاربردترین استفاده‌ها در بحث‌های بشردوستانه، استفاده از پهپادها در مسئولیت‌های بشردوستانه برای جمع‌آوری اطلاعات است. شاید این سؤال مطرح شود که چرا از ماهواره‌ها در این زمینه کمک گرفته نمی‌شود اما حقیقت این است که استفاده از پهپادها در جمع‌آوری اطلاعات به‌طور اعم و جمع‌آوری اطلاعات برای مسئولیت‌های بشردوستانه به‌صورت اخص توسط پهپادها، آسان‌تر، سریع‌تر، با دقت و جزئیات بیشتر و با هزینه کمتر از تصاویر ماهواره‌ای صورت می‌گیرد و تجزیه و تحلیل داده‌ها و تصاویر نیز با سهولت بیشتری امکان‌پذیر است؛ و یا استفاده از پهپادها توسط تیم‌های جست‌وجو و نجات که می‌تواند با اسکن کردن داخل یک ساختمان

توسط پهپاد، بازماندگان یک فاجعه را شناسایی و در مدت زمان کمتری به کمک آنها شتافت (OCHA Policy and Studies Series, 2014:5,6).

یکی دیگر از عواملی که باعث تمایل سازمان‌های حقوق بشری به استفاده از پهپادها می‌شود و از جمله دیگر آثار مثبت پهپادها به شمار می‌رود، استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین برای نظارت بر حقوق بشر و رصد جنایات جنگی همچون نسل‌کشی است. در این قسمت پهپاد در جهت حقوق بشری وظایفی همچون نظارت بر گروه‌های مسلح و مستندسازی شواهد جنایات جنگی را بر عهده دارد (پیشین: ۱۱). اگر استفاده از همین ابزار نیز خطرات خود را دارد زیرا ممکن است نهادهای بشردوستانه متهم به جاسوسی از نظامیان درگیر در یک محاصره و حتی تضعیف بی‌طرفی شوند بنابراین استفاده در این زمینه از خطر بالایی برخوردار است.

وقتی سخن از کاربردها و استفاده‌های نظامی از پهپاد می‌آید بی‌اختیار ذهن معطوف به پهپادهای رزمی مسلح می‌شود که توانایی شلیک موشک به اهداف از پیش تعیین شده را دارد. در حالی که کاربردهای نظامی پهپادها توسط دولت‌ها و حتی سازمان‌های امنیتی فراتر از انجام عملیات با پهپادهای رزمی است. بلکه استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین جهت شناسایی تحرکات نظامی یک کشور و یا شناسایی رهبران گروه‌های شبه‌نظامی و تروریستی آن‌چنان که در بالا بدان اشاره شد و نیز انجام عملیات نظارتی توسط پهپادها برای نظارت بر مرزهای بین‌المللی توسط یک کشور به عنوان مثال استفاده ایالات متحده از پهپادهای نظارتی برای نظارت بر مرزهای این کشور با مکزیک جهت کنترل ورود غیرقانونی مهاجران (Motlagh et al, 2016:899) و یا توسط سازمان‌های امنیتی

بین‌المللی (همچون استفاده سازمان امنیت و همکاری اروپا^۱ و ناتو برای نظارت بر مرزهای اوکراین پس از اشغال شبه‌جزیره کریمه توسط روسیه و بحران‌ها ۲۰۱۴ برای نظارت بر جنگ در شرق در اوکراین (Kakaes et. AL,2015:3)) نیز شامل می‌شود.

در نتیجه استفاده‌های نظامی از پهپاد صرفاً در حمله هوایمهای بدون سرنشین با یک موشک به یک فرد خلاصه نمی‌شود و اقدامات شناسایی و نظارتی نیز در زمره اقدامات نظامی پهپادها دسته‌بندی می‌گردد. اگر ادعا شود که استفاده از پهپاد نظارتی بی‌فایده و یا کم‌فایده است زیرا در حال حاضر به دلیل وجود ماهواره‌های فوق پیشرفته نظارتی، دیگر نیازی به وجود پهپاد نیست؛ به خطا رفته‌ایم. زیرا به چند دلیل استفاده از پهپادها در زمینه نظارت بسیار مفیدتر از ماهواره ارزیابی می‌شود زیرا:

۱- با استفاده از پهپادها می‌توان تصاویر با وضوح بالاتر و کیفیت بهتری نسبت به برخی از ماهواره‌ها آن‌هم در کمترین زمان ممکن به دست داد.

۲- دلیل دیگر استفاده از پهپادها در کنار ماهواره و یا به جای آن، این است که هوایمهای بدون سرنشین نسبتاً ارزان‌قیمت‌تر از ماهواره‌ها هستند و سازمان‌های حقوق بشری توانایی تأمین مالی آن را داشته و نیاز به تقاضا از دولت برای کمک و یا در مدار قرار دادن ماهواره ندارند که این خود عاملی در جهت تضمین استقلال نسبی این چنین سازمان‌های نظارتی است.

۳- اگرچه پوشش تصاویر ماهواره‌ای هنوز به‌عنوان یک ابزار باارزش است اما تصاویر ماهواره‌ای هنوز با یک مشکل عمده روبرو هستند: ابرها. هنوز در مناطقی از

^۱ The Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)

جهان چون کنگو و اندونزی به دلیل وجود ابرهای بسیار پهپادها مأموریت‌های مفیدتری انجام می‌دهند (Kakaes et. AL,2015:75-77).

استفاده‌کنندگان از پهپادهای نظارتی

در یک دسته‌بندی استفاده‌کنندگان از پهپادهای نظارتی را می‌توان عبارت‌اند از:

دولت‌ها

دولت‌ها برای نظارت بر مرزها و همچنین کنترل وضعیت‌های ترافیک دریایی از پهپادها استفاده می‌نمایند. به‌عنوان مثال استفاده آمریکا از پهپادهای نظارتی برای کنترل و نظارت بر مرزهای خود با مکزیک و یا نظارت بر اقیانوس هند برای جلوگیری از به دام افتادن کشتی‌های خود توسط دزدان دریایی و نیز استفاده رژیم صهیونیستی از پهپادهای نظارتی و نه جاسوسی برای کنترل مرزهای مشترک خود با لبنان، صحرای سینا و نوار غزه از جمله استفاده‌های دولتی از پهپادهای نظارتی است. در این موارد بیشتر از پهپادهایی با مداومت پروازی بالا و حتی‌الامکان ارتباط ماهواره‌ای استفاده می‌شود تا بتوان هرلحظه اطلاعات را جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل نمود و در کمترین زمان واکنش مناسب را انجام داد. همچنین دولت‌ها البته از پهپادهای نظارتی جهت کنترل ترافیک شهرها و برخی اقدامات مدنی نیز استفاده می‌نمایند اما چون این موارد شامل اقدامات نظامی نمی‌شود از توضیح آن‌ها خودداری می‌گردد.

سازمان‌های بین‌المللی

از دیگر استفاده‌کنندگان از پهپادهای نظارتی جهت جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن‌ها، سازمان‌های بین‌المللی می‌باشند. این سازمان‌ها با استفاده از پهپادهای نظارتی در جهت مأموریت محوله خود امکان موفقیت مأموریت را بالا برده و ضمن کمک به انجام بهتر مأموریت جان اعضای خود را تا حد امکان حفظ می‌نمایند.

می‌توان این سازمان‌ها را نیز خود به دودسته سازمان‌های بین‌المللی امنیتی و بین‌المللی بشردوستانه تقسیم نمود؛

۱- سازمان‌های امنیتی همچون: سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) هنگام استفاده از پهپادهای نظارتی در افغانستان و کوزو و یوگسلاوی سابق و سازمان امنیت و همکاری اروپا و استفاده از پهپادهای نظارتی برای کنترل بر مرزهای شرق اوکراین، جزء سازمان‌های امنیتی استفاده‌کننده از پهپادهای نظامی و در اینجا هواپیماهای بدون سرنشین نظارتی می‌باشند؛

۲- سازمان‌های غیرامنیتی و بشردوستانه^۱ مثل ملل متحد هنگام استفاده از پهپادهای نظارتی در عملیات حفظ صلح و توسط نیروهای حافظ صلح و صلیب سرخ در زمان استفاده از پهپادهای نظارتی در گرماگرم جنگ و برای کمک به

---

^۱ شاید واژه سازمان غیرامنیتی و حتی واژه بشردوستانه برای شناسایی این چنین سازمان‌هایی غیردقیق به نظر بیاید اما برای تقریب ذهن ناچار به استفاده از این واژه هستیم؛ زیرا برای نشان دادن تفکیک و تمایز بین سازمان‌هایی چون ملل متحد که کارکرد صرفاً امنیتی نداشته و تنها یکی از کار ویژه‌های ملل متحد امنیتی است، درحالی‌که بسیاری از کار ویژه‌های غیرامنیتی دارد با سازمان‌هایی چون ناتو که تنها یک کار ویژه برای خود تعریف نموده و آن کار ویژه امنیتی است؛ باید دست به معادل سازی زده می‌شد و نگارنده معادل سازمان‌های امنیتی ناتو و امنیت و همکاری اروپا، واژه سازمان‌های بشر دوستانه و غیر امنیتی به کار برده است.

غیرنظامیان مثل استفاده از پهپادهای نظارتی در اوگاندا، جزء سازمان‌های بین‌المللی غیرامنیتی و بشردوستانه می‌باشند.

با این توضیحات برای نمونه از هر کدام از سازمان‌های امنیتی و بشردوستانه یک مورد را اشاره و به چگونگی استفاده از پهپادهای نظارتی توسط این سازمان‌ها اشاره می‌گردد. البته به دو نکته باید توجه شود، اول این که نهادهای حقوق بشری همچون عفو بین‌الملل و دیدبان حقوق بشر نیز به استفاده از پهپادها برای نظارت بر حقوق بشر و حمایت از آن نیز ابراز تمایل و علاقه نموده‌اند. به‌عنوان مثال موسسه آموزشی و پرورشی ملل متحد (یونیتار)^۱ برای اولین بار در زلزله هائیتی از یک پهپاد استفاده نمود (Kakaes et. AL,2015:57).

سازمان ملل متحد

سازمان ملل متحد در راستای حمایت از حقوق بشر از پهپادها استفاده می‌نماید و نمونه‌های موفق از این اقدام در مأموریت‌های صلح بانی و حفظ صلح مثل منطقه مالی و کنگو است. اگرچه ملل متحد در دهه‌های قبل نیز از پهپادهای نظارتی در صحرای سینا در ۱۹۵۶ و همچنین در یمن، لبنان و آمریکای مرکزی استفاده نموده است (Kakaes et. AL,2015:72). نخستین استفاده ملل متحد از پهپاد در عملیات حفظ صلح در هائیتی^۲ در سال ۲۰۰۷ و یک هواپیمای بدون سرنشین نظارتی است. استفاده بعدی از هواپیماهای بدون سرنشین توسط ملل متحد در جمهوری دموکراتیک شرق کنگو و در عملیات حفظ صلح

^۱ UN Institute for Training and Research (UNITAR)

^۲ MINUSTAH: the Peacekeeping Force in Haiti

این سازمان با عنوان مونوسکو^۱ بود. مأموریت دیگری که ملل متحد از پهپادهای نظارتی استفاده نمود در چاد است که بین سالهای ۲۰۰۶-۲۰۰۹ انجام گرفت. دیگر مأموریتی که صلح بانان از هواپیماهای بدون سرنشین استفاده نمودند در کشور مالی و توسط صلح بانان هلندی با پهپادهای اسکن ایگل^۲ و راون^۳ انجام شد. آخرین مورد استفاده از پهپادهای نظارتی توسط ملل متحد هم به سال ۲۰۱۵ برمی گردد که نیروهای حافظ صلح سوئدی مستقر دریکی از شهرهای مالی از سه پهپاد نظارتی استفاده نمودند (Kakaes et. AL,2015:72).

در مورد مأموریت کنگو باید این توضیح را اضافه نمود که اگرچه فعالیت پهپادهای ملل متحد در مأموریت کنگو از سال ۲۰۰۶ و برای حفاظت از غیرنظامیان بود، اما با این حال، استفاده منظم از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان یک ناوگان پهپادی توسط ملل متحد به دسامبر ۲۰۱۳ برمی گردد، زمانی که ملل متحد پهپادها را تحت عنوان «مأموریت دارایی^۴» در این منطقه مستقر کرد. هواپیماهای بدون سرنشین ملل متحد در این مأموریت فالکو^۵ نامیده می شد که توسط ایتالیا ساخته و توسط همان شرکت اداره می شد و مأموریت آنها جمع آوری اطلاعات باهدف نظارت بر منطقه موردنظر بود (Kakaes et. AL,2015:88).

---

^۱ the French acronym for "United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo(MONUSCO)

^۲ ScanEagle

^۳ Raven

^۴ Mission Asset

^۵ Falco

وقتی متوجه می‌شویم که ملل متحد سالانه ۱۳ میلیون دلار برای اجرای پهپادها و هواپیماهای بدون سرنشین پرداخت می‌کند (Kakaes et. AL, 2015:89) جالب آن‌که در گزارش ماه دسامبر ۲۰۱۴ توسط مسئول نیروهای حافظ صلح ملل متحد درباره این فناوری اظهار نشده است که: «سیستم‌های هوایی بدون سرنشین و پهپادها نه تنها یک منبع اطلاعاتی ضروری است و باید به‌عنوان بخشی از ابزارهای نیروهای حافظ صلح باقی بماند، بلکه باید بلافاصله استفاده از این فناوری گسترش یابد» (Kakaes et. AL, 2015:73)؛ زیرا این پهپادها مخصوصاً از نوع دست پرتاب آن‌ها برای نیروهای ملل متحد در مکان‌های صعب‌العبور و مکان‌هایی که دید کافی ندارند همچون جنگل‌ها مفید بوده و به حفظ جان آن‌ها و بهبود عملکرد مأموریت آنان کمک می‌کند.

نکته نهایی که می‌توان به‌عنوان حسن ختام این قسمت عنوان نمود این است که استفاده از پهپاد های نظارتی در جهت رصد و حمایت از حقوق بشر توسط ملل متحد فقط مختص مأموریت‌های ذکر شده نبوده و نیست. یکی از تجربه‌های موفق این گونه مأموریت‌ها در جمع‌آوری داده و نظارت بر تقسیم امکانات و غذا بین غیرنظامیان و گردآوری تصاویر هوایی با وضوح بالا و حضور در منطقه جنگی در سریلانکا است که گزارش این مأموریت به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد نیز در سال ۲۰۱۴ ارائه شده است (A/HRC/30/CRP.2, 2015).

سازمان امنیت و همکاری اتحادیه اروپا

یکی از زمینه‌هایی که سازمان امنیت و همکاری اروپا از پهپادهای از نوع نظارتی استفاده نمود، قضیه اوکراین در سال ۲۰۱۴ و لزوم نظارت بر مرزهای شرقی این کشور است. زمانی که جدایی‌طلبان مورد حمایت روسیه با دولت این کشور وارد جنگ مسلحانه شده و با

امضای یک توافق موقت مبنی بر آتش‌بس، سازمان امنیت و همکاری اروپا مأمور نظارت بر آتش‌بس و نظارت بر مرزها شد که قرار شد نظارت بر عهده ناوگانی چهارنفره از پهپادها زیر نظر فرماندهی این سازمان باشد که هزینه هر کدام از این هلیکوپترهای بدون سرنشین ۴۰۰,۰۰۰ دلار است (Kakaes et. AL,2015:73).

یکی از بهترین بررسی‌ها در این زمینه مربوط به مقاله‌ای است با عنوان «پهپاد و حمایت از حقوق بشر»^۱ که خود فصلی از یک کتاب است و در جهت بیان این نکته است که برعکس تصور غالب، پهپادها صرفاً به‌عنوان ابزار نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه عمل نمی‌کنند بلکه در مواقع حساس می‌توان از آنها در جهت تحقق، حفظ و یا نظارت بر صلح و حقوق بشر استفاده نمود و این نشان‌گر آن است که پهپادها وسیله‌ای جنگی چون تانک و هوایمای جنگی سرنشین‌دار نیستند بلکه ابزاری هستند که می‌توانند در جهت صلح‌آمیز یا جنگ‌طلبانه مورد استفاده قرار گیرند (Kakaes,2015:71-78).

طرفداران این نظریه بر این عقیده‌اند که از پهپادها برای حمایت و حفاظت از زندگی، آزادی و امنیت مردم به‌عنوان اولین حق از مجموعه حقوق مندرج در اعلامیه حقوق بشر ملل متحد استفاده می‌شود. از جمله مکان‌هایی که پهپادها زیر نظر ملل متحد در جهت حمایت از حقوق بشر به پرواز درآمده‌اند مربوط به جمهوری دموکراتیک کنگو، مالی و استفاده از پهپاد توسط سازمان همکاری اروپا (هلسینکی)^۲ برای نظارت بر جنگ در شرق اوکراین بوده است که از جمله نمونه‌های موفق استفاده از پهپاد در جهت حمایت از حقوق بشر به شمار می‌رود (Kakaes,2015:71).

¹Drones and the Human Rights

²The Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)

شاید این سؤال مطرح گردد که ملل متحد چگونه از پهپادها در جهت حمایت از حقوق بشر استفاده می‌کند؟ پاسخ این است که استفاده ملل متحد از پهپادها در مأموریت‌های صلح بانی^۱ و حفظ صلح است مثل منطقه مالی و کنگو. اگرچه ملل متحد در دهه‌های قبل نیز از پهپادهای نظارتی در صحرای سینا در ۱۹۵۶ و همچنین در یمن، لبنان و امریکای مرکزی استفاده نموده است (Kakaes, 2015: 72)، اما استفاده گسترده از این ابزار در جهت حمایت از حقوق بشر به دهه‌های اخیر و مخصوصاً سه مأموریت مورد اشاره در بالا برمی‌گردد.

نکته قابل توجه آن است که سازمان‌های غیردولتی^۲ نیز از این پهپادها در جهت حمایت از حقوق بشر استفاده می‌کنند. به ادعای کریستوف کوئتل، از سازمان عفو بین‌الملل، دو هدف عمده‌ی حقوق بشری در جهت استفاده از پهپادها توسط سازمان‌های حقوق بشری به این قرار است:

۱- جمع‌آوری اسناد و شواهدی از نقض حقوق بشر به وسیله پهپادها، نظارتی،

۲- نظارت بر مبارزات انتخاباتی (Kakaes, 2015: 75).

استفاده از پهپادها در راستای اهداف بشردوستانه می‌تواند توسط ملل متحد در عملیات حفظ صلح^۳ با استفاده از پهپادهای نظارتی استفاده شود که بیشتر محدود به نظارت بر مرزهای دو کشور متخاصم توسط حافظان صلح و نظارت بر آتش‌بس می‌شود؛ و یا توسط

^۱ peacekeeping missions

^۲ Non-Governmental Organizations (NGO)

^۳ Peacekeeping missions

صلیب سرخ^۱ برای کاربردهای دوگانه نظارتی و امدادی مورد استفاده قرار گیرد. به عنوان مثال در این زمینه پهپادها توانسته‌اند به خوبی نقش خود را در بهبود عملیات نجات در رویدادها و فاجعه‌های بزرگی مثل زلزله ژاپن، بلایای طبیعی اندونزی و زلزله نیال به خوبی نشان داده و فراتر از عملیات نظارتی و شناسایی و تصویربرداری، در قدم بعدی از آن‌ها جهت توزیع اغذیه و اقلام پزشکی در میان قربانیان این حوادث و همچنین انجام هماهنگی میان عملیات تیم‌های امداد رسانی استفاده شود (Motlagh et. AL,2016:899). این اقدامات نشان از توجه روزافزون سازمان‌های بین‌المللی در استفاده از فناوری نوین هواپیماهای بدون سرنشین و پهپادها در جهت ارتقای توانایی خود در بهبود عملکرد و انجام مناسب مأموریت خود مخصوصاً در نجات قربانیان و عملیات بشردوستانه که توسط صلیب سرخ انجام می‌شود.

کاربردهای بشردوستانه پهپاد توسط صلیب سرخ

صلیب سرخ و سازمان‌های امدادی از پهپادها بیشتر در جهت امدادی آن کمک می‌گیرند به عنوان مثال در هنگام زلزله از پهپادها برای شناسایی منطقه و ارسال کمک‌های بشردوستانه همچون دارو و تغذیه استفاده می‌گردد اما شاید استفاده دیگری از پهپاد نیز توسط این سازمان‌ها مخصوصاً صلیب سرخ می‌شود که کمتر بدان اشاره شده و آن استفاده از پهپاد برای نظارت بر مخاصمات و منازعات است. در نتیجه برای استفاده بشردوستانه از پهپاد توسط صلیب سرخ می‌توان تفکیک دو گانه‌ای را قائل بود: استفاده از پهپادها در عملیات امدادی، استفاده از پهپادها در عملیات نظارتی.

^۱ International Committee of the Red Cross (ICRC)

۱- کاربرد امدادی

استفاده از پهپادها در عملیات امدادی و شرایط اضطراری محدود به زمان زلزله و مواردی از این دست که بیان شده و در ادامه توضیحات بیشتری داده می‌شود، نمی‌شود، بلکه می‌توان از این فناوری نوین در راستای کاهش ویروس‌ها و بیماری‌های واگیردار یا ارسال کمک‌های انسان دوستانه و پزشکی در مناطق اضطراری کمک گرفت.

از جمله موارد استفاده صلیب سرخ از فناوری پهپاد در جهت کنترل و آگاهی بخشی در مورد بیماری‌هاست. مثال بارز آن ویروس زیکا^۱ و کمک به بیماران بود که توسط صلیب سرخ در برزیل به اجرا گذاشته شده و نتایج مثبتی از آن حاصل آمد. این فناوری که از طریق ارتباط تلفن همراه با پهپاد انجام‌وظیفه می‌نمود، نشان داد که پهپاد یکی از فناوری‌های نوینی است که در عملیات اضطراری می‌توان از آن کمک گرفت (<http://www.ifrc.org>, 2017).

۲- کاربرد نظارتی

استفاده صلیب سرخ از پهپاد جهت امور نظارتی برای اولین بار در سال ۲۰۱۶ در آفریقا و برای نظارت بر مرز اوگاندا و سودان جنوبی برای بررسی وضعیت بشردوستانه در شهرک‌ها و اردوگاه‌های پناهندگان در شمال اوگاندا انجام شد. جالب آن‌که این برنامه پهپادی تحت حمایت دولت آلمان و صلیب سرخ آلمان مأموریت انجام می‌داد و پس از موفق بودن پهپاد در این مأموریت، قرار به استفاده از پهپادها در نقاط دیگر آفریقا برای شرایط اضطراری شد (<http://www.ifrc.org>, 2017).

---

^۱ Zika virus

در این مأموریت صلیب سرخ از پهپادی نظارتی، برای کنترل وضعیت پناهندگان در مرزهای اوگاندا استفاده نموده و به‌طور چشمگیری در موفقیت و افزایش کارایی این سازمان در کمک‌های بشردوستانه مؤثر واقع شد و صلیب سرخ با استفاده از فیلم‌های هواپیمای بدون سرنشین مستقر در شمال اوگاندا متوجه شد که مردم روزانه از حومه شهر حرکت کرده و صدها نفر هرروز از مرز عبور می‌کنند و بر اساس آمار ۴.۳۷۳ پناهنده جدید به اوگاندا وارد شدند.

این یک موفقیت بزرگ در رصد و نظارت بر فجایع بشردوستانه برای امکان برنامه‌ریزی دقیق است که توسط صلیب سرخ برای اولین بار انجام گرفت و نشان از اهمیت پهپاد در عملیات بشردوستانه چه از نوع امدادی و چه از نوع نظارتی دارد؛ و می‌تواند به‌عنوان یک مقدمه برای استفاده‌های بیشتر و بعدی در سایر فجایع بشری توسط سازمان‌های بین‌المللی همچون ملل متحد باشد. یکی دیگر از کاربردهای نظارتی پهپاد در راستای اقدامات بشردوستانه، نظارت بر آتش‌سوزی جنگ‌ها است.

کاربردهای بشردوستانه پهپاد توسط ملل متحد

کاربردهای پهپادها توسط ملل متحد در زمینه بشردوستانه محدود به چند پهپاد نظارتی در عملیات حفظ صلح است که به دلیل نظامی بودن منطقه تحت عنوان پهپادهای نظارتی در زیر دسته نظامی به آن‌ها اشاره شد اما به دلیل اهمیت موضوع در این زمینه در این قسمت نیز بیان گردید تا میزان اهمیت سازمان ملل به‌عنوان یک سازمان جهان‌شمول نشان داده شود. از نظر ملل متحد، کارکرد و کار ویژه هواپیماهای بدون سرنشینان چنان‌که در نزد افکار عمومی جهان و علیه آمریکا ایجاد گشته است نظامی نیست، بلکه ای پرنده‌ها به دلیل

با توجه به دقت، هزینه کم، کارایی بالا و قابلیت کنترل از راه دور، می‌توانند برای جمع‌آوری داده‌ها، کشف ناحیه بی‌ثبات و کمک به نیروهای کلاه آبی در مأموریت‌های بشردوستانه مورداستفاده قرار گیرند. در نتیجه پهپادها غیرنظامی نظارتی مزایای زیادی برای عملیات حفظ صلح دارند (Patel, 2015:5).

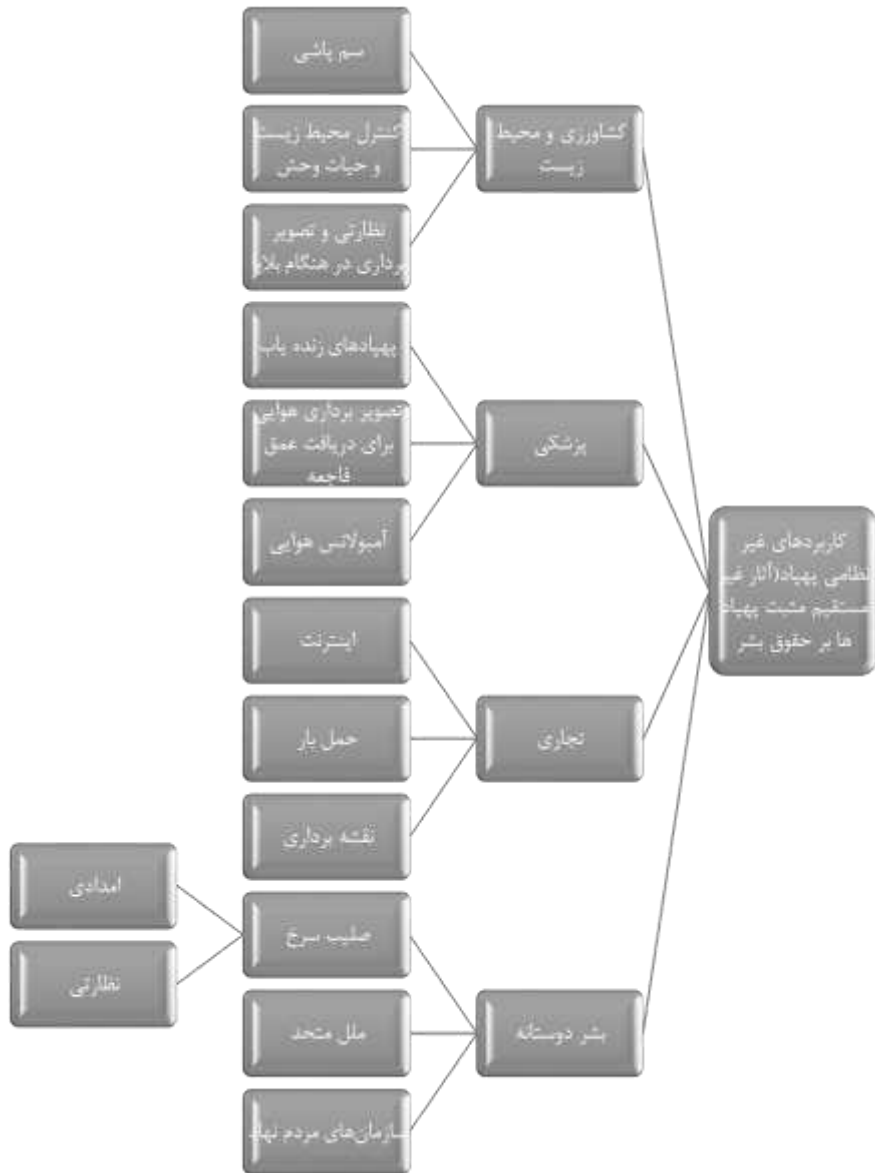
کاربردهای بشردوستانه پهپاد توسط سازمان‌های مردم‌نهاد^۱

سازمان‌های حقوق بشری همچون عفو بین‌الملل و دیدبان حقوق بشر از پهپادها و پرنده‌های بدون سرنشین غیرمسلح نظارتی در جهت نشان دادن جنایات جنگی و نقض حقوق بشر استفاده می‌نمایند و در پی ارائه تصاویر هستند که بتوان با آن یک دولت، گروه یا سازمان تروریستی و شبه‌نظامی محکوم به جنایات جنگی را نشان داده و قضاوت را به افکار عمومی واگذار نمایند. در همین زمینه سازمان عفو بین‌الملل هنگام توضیح مزایای استفاده از پرنده‌های بدون سرنشین نظارتی در جهت حمایت از حقوق بشر توسط سازمان‌های حقوق بشری جهانی، دو هدف عمده از استفاده از پهپادها را شناسایی کرده و نام می‌برد:

اول، جمع‌آوری اسناد و مدارک ناشی از سوءاستفاده و نقض حقوق بشر و مستندسازی آنها (که در صورتی که دولت متهم به نقض حقوق بشر به دنبال پنهان‌کاری است بتوان موارد نقض را اثبات نمود)؛

دوم، دفاع از کسانی که در معرض این چنین نقض‌هایی بوده‌اند و به راه انداختن کمپین‌ها در حمایت و طرفداری از آنها (Kakaes et. AL, 2015:75).

¹ NGOs

ترسیم: نگارنده

نتیجه گیری

همان گونه که در طول پژوهش مشخص شد از پهباد صرفاً برای مقاصدی در جهت نقض حقوق بشر استفاده نمی کنند اگرچه با نهایت تأسف باید ابراز نمود که استفاده های ضد حقوق بشری از پهپادها در دنیای کنونی و در حال حاضر بسیار بیشتر از نمونه های استفاده از آنها در جهت حمایت و ترویج حقوق بشر بوده است اما این دلیلی بر این مسئله نیست که پهپادها صرفاً عاملی برای نقض حقوق بشرند و استفاده برای مقاصد صلح جویانه از آنها نمی توان داشت. این پژوهش بررسی مواضع طرفین در استفاده یا عدم استفاده از پهپادها در ذیل دلایل حقوق بشری اختصاص داشته و در پی بیان این واقعیت گزاره بود که استفاده از پهپاد به دلایل حقوق بشری قابل توجیه و امکان پذیر است. در مقاله حاضر نشان داده شد که پهپادها صرفاً به نقض حقوق بشر اقدام نکرده اند بلکه در مواردی به حمایت و حفاظت از حقوق بشر دست زده اند و این نشان از این دارد که پهپاد مثل یک موشک کروز وسیله ای صرفاً جنگی نیست، بلکه ابزاری است که می تواند در خدمت اهداف جنگی بر ضد حقوق بشر و یا در جهت حمایت از حقوق بشر قرار گیرد.

منابع و مآخذ

منابع فارسی

۱. اوستین، رگ (۱۳۹۴)، سیستم‌های هوایمای بدون سرنشین، طراحی، توسعه و اقدام مؤثر، ترجمه محمد رفیعی، محمد زمانی کهری، حامد قلی زاده، تهران: قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا (آجا) مرکز مطالعات راهبردی، چاپ اول، جلد ۲.
۲. آرمایی، نیل (۱۳۸۷)، «پهپاد جنگی فناوری و جنگ در عصر مدرن»، ترجمه حسین شکوهی، فصلنامه نگرش راهبردی، شماره ۱۴۹، ۹۹-۱۷۲.
۳. تدینی، عباس، کازرونی، سید مصطفی (بهار ۱۳۹۴)، بررسی قواعد بشردوستانه حاکم بر کاربرد پهپادها در مخاصمات مسلحانه (مطالعه موردی حملات پهپادهای ایالات متحده امریکا)، فصلنامه راهبرد، شماره ۷۴، صص ۱۷۷-۲۰۴.
۴. حبیبی، نیک بخش (۱۳۹۳)، پهپاد در عملیات هوایی، تهران: مرکز انتشارات راهبردی نهجا، چاپ اول.
۵. خرمی، مصطفی، «استفاده از هوایمهای بدون سرنشین (پهپادها) در پرتو قواعد حقوق بین‌الملل»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، ۱۳۹۴.
۶. شاکریان، شاهرخ (۱۳۹۲)، «شناخت حقوق نرم در نظام حقوق بین‌الملل»، تهران: میزان.
۷. شکوهی، حسین (۱۳۹۲)، نقش پهپاد در جنگ‌های آینده صحنه نبرد ناهمگون، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، چاپ دوم.

منابع انگلیسی

BOOKS

- Abeyratne, R. (2010). *Aviation security law*. Springer Science & Business Media.
1. Ahmed Shah, Sikander(2015). *International Law and Drone Strikes in Pakistan, The legal and socio-political aspects*, Routledge
  2. Alley, R. M. (2013). *The Drone Debate: Sudden Bullet Or Slow Boomerang?*. Centre for Strategic Studies: New Zealand, Victoria University of Wellington.
  3. Coccidiferro, C. M. (2017). *Moral and legal accounts on the use of armed drones against suspected terrorists (Doctoral dissertation, LUISS Guido Carli)*.
  4. Lele, A. (Ed.). (2012). *Decoding the International Code of Conduct for Outer Space Activities*. Institute for Defence Studies & Analyses.

Articles

5. AKULOV, Andrei(2012)," UAVs: Human and Legal Aspects":
<http://www.strategic-culture.org/news/2012/11/02/uavs-human-and-legal-aspects.html>
6. Brooke-Holland, L. (2015). Overview of military drones used by the UK armed forces. House of Commons Library, Briefing Paper, (06493), 11.
7. De Groof, M. (2016). Death from the Sky: International Legal and Practical Issues on the Use of Armed Drones. In *Drones and Unmanned Aerial Systems* (pp. 131-156). Springer International Publishing.
8. Funk, Alexandra(2016). Drones in Contemporary Warfare: The Implications for Human Rights, from:<http://blogs.lse.ac.uk/humanrights/2016/07/07/drones-in-contemporary-warfare-the-implications-for-human-rights/>
9. Gill, T.D (2013), Unmanned Aerial Vehicles & International Law If, How, When and Where UAV Strikes May Be Conducted, from http://www.ismllw.org/seminaires/2013_04_09_Munster_textes%20des%20orateurs/2013-04-10-07%20Prof%20Gill.pdf
10. Gómez, Cristina , Green, David R.(2018). Small-Scale Airborne Platforms for Oil and Gas Pipeline Monitoring and Mapping, REDWING/AICSM – UCCEM - UNIVERSITY OF ABERDEEN REPORT
11. Griek, I., van der Linden, A., & Berkleef, T. (2014). Drones & human rights: Emerging issues for investors. Sustainalytics. Online at http://www.sustainalytics.com/sites/default/files/drones_issuesforinvestors_may2014.pdf.
12. Kakaes, Konsantin, Greenwood, Faine, Lippincot, Mathew, Dosemagen, Shannon, Meier, Patrick, Wich, Serge (2015), Drones and conservation. DRONES AND AERIAL OBSERVATION: NEW TECHNOLOGIES FOR PROPERTY RIGHTS, HUMAN RIGHTS, AND GLOBAL DEVELOPMENT A PRIMER, NEW AMERICA
13. Millson, R. O., & Herman, D. A. (2015). Legality under International Law.
14. Motlagh, N. H., Taleb, T., & Arouk, O. (2016). Low-altitude unmanned aerial vehicles-based internet of things services: Comprehensive survey and future perspectives. *IEEE Internet of Things Journal*, 3(6), 899-922.
15. Sniderman, A. S., & Hanis, M. (2012). Drones for Human Rights. *The New York Times*, 30. from : https://www.nytimes.com/2012/01/31/opinion/drones-for-human-rights.html?_r=0
16. Wuschka, Sebastian (2011)," The Use of Combat Drones in Current Conflicts– A Legal Issue or a Political Problem?", *Goettingen Journal of International Law*, No.3,pp891-905.

Reports

17. Arabella Lang, 'UK Drone Attack in Syria: Legal Questions' (2015) Briefing Paper, Number 7332, House of Commons Library, from <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7332/CBP-7332.pdf>

18. Gilman, D. (2014). Unmanned aerial vehicles in humanitarian response. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (OCHA), occasional policy paper, from <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Unmanned%20Aerial%20Vehicles%20in%20Humanitarian%20Response%20OCHA%20July%202014.pdf>

19. United Nations 1st Committee of the General Assembly , Topic area B: "Unmanned Aerial Vehicles: managing the implications of their proliferation and military use" (2018).

Documents

20. Emmerson, Ben (2013), "Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism ", A/HRC/22/52.

21. Emmerson, Ben (2014), "Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism ", A/HRC/25/59.

22. Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General (2015), Report of the OHCHR Investigation on Sri Lanka(OISL): A/HRC/30/CRP.2

Conferences:

23. Patel, Kushal, (2015, October 10), 1st DISEC : Unmanned Aerial Vehicles, Cerritos High School Model United Nations, Annual Novice Conference, from www.cerritosmun.com/uploads/3/1/4/9/3149868/1st_disec.pdf

24. Websites

25. First use of a drone by Red Cross in Africa highlights scale of humanitarian situation at Uganda's border with South Sudan, (۲۰۱۷, September ۱۶), The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC), from <http://www.ifrc.org/en/news-and-media/news-stories/africa/uganda/first-use-of-a-drone-by-red-cross-72516/>

26. <http://www.abc.net.au/news/2013-03-01/drone-wars-the-definition-dogfight/4546598> ,2017